

Moderna Västra Götaland

Moderna Västra Götaland

en satsning på ett modernare kulturarv
2008–2015
sammanfattning och reflektioner

Tomas Brandt

 MODERNA VÄSTRA GÖTALAND

ARBETE FRITID BOENDE LANDSKAP BERÄTTELSE

Text Tomas Brandt

Grafisk form Gabriella Kalmar

Layout Gabriella Kalmar

Omslagsbild Drömmen om att bygga det goda samhället, att gestalta hoppet om framtiden. Brittgården i Tibro.
Foto Thomas Carlqvist, Västergötlands museum

Tryck Cella grafiska AB, Vänersborg. 2014.

ISBN 978-91-981452-3-6

Innehåll

Förord	1
Vad ville moderna Västra Götaland?	2
Hur blev det: mål och genomförande	8
Vad tar vi med oss: reflektioner från arbetet	17
Delprojekten inom respektive arbetsfält	30
Slutord	40
Källor	42

*Seminariet Framtiden vi byggde i Nossebro 2011.
Stadsantikvarie Fredrik Hjelm om guldåldern i
Borås. På bilden Borås vattenverk.
Foto Carina Carlsson, Västarvet.*

Förord

Under sex års tid bedrevs arbetet med Moderna Västra Götaland av Västarvet, Göteborgs stadsmuseum och Länsstyrelsens kulturmiljöenhet. Institutioner som alla har i sina uppdrag att stötta dem som ska ta hand om kulturarvet. I detta uppdrag ligger också ett ansvar att utveckla kulturmiljöarbetet och att inte enbart arbeta med det som redan är väl känt. Det var dags att i Västsverige ta ett rejält tag i frågan om den del av kulturarvet som härrör från 1900-talet och då främst från efterkrigstiden. Därför startades Moderna Västra Götaland.

Vi summerar nu arbetet. Det görs genom att gå igenom mål och syfte och ställa det i relation till vad som gjorts. Det görs också genom att samla reflektioner från dem som varit inblandade i arbetet. Här finns också en genomgång av de projekt som genomförts inom ramen för satsningen Moderna Västra Götaland

Genom denna summering av arbetet vill vi, Västarvet, Göteborgs Stadsmuseum och Länsstyrelsens kulturmiljöenhet, dela med oss av erfarenheter och av den arbetsglädje vi känt i arbetet.

Sammanställningen har gjorts för Moderna Västra Götalands styrgrupps räkning av enhetschef och byggnadsantikvarie Tomas Brandt.

Uddevalla i mars 2015

*Kvarteret Björnbäret i Trollhättan.
Foto Rickard Bruzelius, Västarvet.*

Vad ville moderna Västra Götaland?

Vad är moderna Västra Götaland?

Moderna Västra Götaland är en satsning på arbetet med det moderna samhällets kulturarv. Den drevs 2008–2014 av kulturmiljöenheterna inom respektive Västarvet, Länsstyrelsen i Västra Götaland och Göteborgs Stadsmuseum, samt i samverkan med Institutionen för Kulturvård på Göteborgs universitet.

Syftet var att öka fokuseringen på 1900-talets kulturarv för att få in detta på den arena där sedan länge det mer traditionella kulturarvet hanteras.

Bakgrund till ämnesvalet

Fram till 1990-talet hade många byggnadsinventeringar, kulturmiljöprogram eller bevarandeplaner följt historien fram till tiden före 1939/1945, man fokuserade på kunskaps- och vårdfrågor kring »traditionell« bebyggelse

och kulturlandskapsfrågor. Det fanns ett uppenbart behov att flytta fram tidshorizonten och arbeta in också de senare 1900-talsfrågorna i det löpande kulturmiljöarbetet.

Arbetet med det arbetsfält som kommit att benämnas det moderna samhällets kulturarv inleddes under slutet av 1990-talet. 1999–2001 genomfördes ett antal projekt och aktiviteter i storstadsregionerna Göteborg, Stockholm och Malmö, inom ramen för projektet Storstadens arkitektur och kulturmiljö, med inriktning på frågor som rör kulturvärden i den modernare bebyggelsen. Denna satsning följdes av den nationella satsningen Det moderna samhällets kulturarv, inrättat som programområde av Riksantikvarieämbetet 2002 och med särskilda bidragsmedel 2005–2007. Från 2008 fick länsstyrelserna möjlighet att själva fatta beslut om arbete inom Det moderna samhällets kulturarv.

För att bredda förankringen av kulturmiljöarbetet genomfördes satsningen Agenda kulturarv under framförallt 2002 och 2003. Frågor kring hantering av ett yngre kulturarv kom på ett naturligt sätt att beröras i detta arbete, vilket bidrog till att hålla frågeställningarna vid liv.

Länsmuseerna i Västsverige (efter 2006 Västarvet), Göteborgs Stadsmuseum och Länsstyrelsen hade sedan tidigare en tematisk samverkan i byggnadsvårdsfrågor, kopplat också till fördelningen av kulturmiljö-

Väl nyttjad fritid. En bänk på en idrottsläktare. Lysekils idrottshall. Foto Tomas Brandt, Bohusläns museum.

stöd. Under ett antal år fram till 2007 arbetade man med agrarhistoriska frågor. Under 2007 diskuterades inriktning på nästa tematiska satsning. Det föll sig naturligt att ta upp frågan om det moderna kulturarvet som alltså redan hade börjat bearbetas. Hösten 2007 skissades planeringen för den tematiska satsningen, som kom att kallas Moderna Västra Götaland. Några projekt som hade en inriktning mot det moderna samhällets kulturarv var då redan igång eller genomförda. I juni 2008 fanns ett program klart, som definierade syfte, mål och tillvägagångssätt. Samma år startade de första delprojekten.

Syfte och mål

Syftet med Moderna Västra Götaland var att sätta fokus på 1900-talets historia och kulturarv, genom att kunna öka kunskapsnivån, medvetenheten och brukandet av detta kulturarv.

Målen som formulerades var att det vid projektperiodens slut skulle ha:

- Skapats goda förutsättningar för att bevara, bruka och berika 1900-talets kulturarv.
- Genomförts ett betydande antal delprojekt om 1900-talets kulturarv.
- Tillförts tillräckligt med kunskap för att kunna bevara och utveckla nya kategorier av kulturmiljöer inom området
- Den kunskap som byggts upp till väsentliga delar också förmedlats vidare
- Byggs upp en webbplats med namnet www.modernavg.se

- Utvecklats fruktbara samarbeten mellan olika parter – myndigheter och förvaltningar, föreningar och företag, organisationer och enskilda.
- Metoder för de regionala och lokala kulturarvsarbetet utvecklats.

Indelning i arbetsfält

Det moderna samhällets kulturarv är komplext. För att kunna hålla fokus och sortera valde vi att dela in satsningen i sex sammanhängande arbetsfält.

1. Arbetslivets miljöer
2. Fritidslivets miljöer
3. Boendets miljöer
4. Det moderna kulturlandskapet
5. Den moderna berättelsen
6. Ett modernt kulturarvsarbete

Arbetet inom de olika arbetsfälten avsågs ske genom separata delprojekt inom samma ram: Moderna Västra Götaland.

Definition av arbetsfältet

»Det moderna samhällets kulturarv«, »modernt kulturarv«, »1900-talets kulturarv (eller historia)«, »efterkrigstidens kulturarv (eller historia)«: Begreppen är delvis synonymer men inte helt. Hur har arbetsfältet definierats?

Utan att göra utläggningen allt för lång, så har arbetet handlat om det högindustriella samhällets historia och kulturarv, en period som inleds under 1930-talet. Det är en period när industrin får ställning som samhällets

primära ekonomiska drivkraft, samtidigt som dagens välfärdssamhälle växte fram. »Det moderna samhällets kulturarv« är ett begrepp som fungerar bra inom branschen, men som inte är självklart för allmänheten. Då fungerar »1900-talets kulturarv« bättre, samtidigt som det innebär en bestämning till perioden 1900–1999 som inte är helt giltig för ämnet.

Under arbetets gång växte en betoning fram på välfärdssamhällets historia och kulturarv, där fokus inte har legat på produktionsmiljöerna utan på det samhälle som produktionen gjorde möjligt.

*Vägen som gjorde resandet till vardag. Bilismens väg gjorde en dagsresa till en timmes resa. Rikstväan utanför Ljungskile.
Foto Tomas Brandt, Bohusläns museum.*

Hur blev det: mål och genomförande

*Framtiden skulle byggas på höjden.
Mandolingatan/Fagottgatan i Göteborg.
Foto Anette Lindgren, Göteborgs Stadsmuseum.*

Har vi nått målen?

Målen som formulerades går här igenom ett efter ett.

Det skall ha skapats goda förutsättningar för att bevara, bruka och berika 1900-talets kulturarv.

Detta är ett av de vagare formulerade målen. Och det är även svårt att mäta. Hur definieras »goda förutsättningar«?

Satsningen har förbättrat möjligheterna, men man kan ännu inte säga att förutsättningarna är »goda«. Några delar av problematiken som blivit synliga under arbetets gång är dels att en del viktiga miljöer är mycket stora och omfattar stora byggnadsvolymer, vilket av flera skäl gör det svårare att hantera bevarandefrågor. En annan fråga är den allmänna acceptansen för kulturvården i miljöer som för inte så länge sedan kanske ansågs fula och som ligger nära vår egen tid, en acceptans som sannolikt är lägre hos allmänhet, politiker och fastighetsägare än hos antikvariekåren och kommunala samhällsplanerare.

Samtidigt har »retrotrenden« med fokus på framförallt 1950–1960-tal vuxit sig stark under senare år och det är fullt möjligt att detta kommer innebära medvind i frågan.

Det skall ha genomförts ett betydande antal delprojekt om 1900-talets kulturarv.

Ja, det har genomförts flera delprojekt som belyst olika aspekter av frågan. En lista över de genomförda pro-

jekten finns i slutet av denna sammanfattning. Några projekt låg i skarven mellan Moderna samhällets kulturarv och Moderna Västra Götaland, och inleddes i den tidigare satsningen och avslutades inom Moderna Västra Götaland. Gränsen mellan dessa två snarlika satsningar måste betraktas som flytande, det finns ingen större skillnad i innehåll.

Alla delprojekt har inte kunnat fullföljas ända fram till färdig skrift. Inledningsvis arbetades brett inom alla arbetsfälten, så småningom smalnade insatsen av och fokuserades på några av dem. I och med det har inte alla aspekter belysts lika mycket, men det var knappast heller realistiskt. Upplägget hade en utforskande karaktär, där vi successivt fokuserade på vissa områden. Det fält som fick mest uppmärksamhet var området Fritidslivets miljöer.

Det skall ha tillförts tillräckligt med kunskap för att kunna bevara och utveckla nya kategorier av kulturmiljöer inom området.

Inom de genomförda projekten finns en tyngdpunkt på kunskapsöversikter. Eftersom arbetsfältet är så pass stort har man i hög grad fått arbeta med översikter och med exemplifierande inventeringar.

Viktiga steg framåt har tagits för att bättre än tidigare kunnat greppa 1900-talsbebyggelse i såväl storstads- som småstads- och landsbygdsmiljö. Framförallt för fritidslivsanknutna miljöer och för bostadsbebyggelse från efterkrigstiden med tillhörande stadsutveckling finns nu bättre underlag än tidigare.

Nostalgi och retrotrender med bilar, musik och prylar, är också ett sätt att bruka och ta hand om kulturarvet. Kan samhällsplaneringen dra nytta av detta?

Foto Erik Samuelsson.

Den kunskap som byggts upp skall till väsentliga delar också förmedlats vidare.

Ambitionen har varit att så många av delprojekten skall resultera i en skrift. Detta har kunnat åstadkommas i över hälften av delprojekten.

Alla projektrapporter har gjorts tillgängliga i PDF-form via webbsidan. Även ett antal universitetsuppsatser inom området har publicerats via webbsidan.

Det skall ha byggts upp en webbportal med namnet www.modernavg.se

Webbplatsen sjuösattes redan tidigt under satsningen. Den var placerad på Västra Götalandsregionens ge-

mensamma webbmiljö för kulturverksamheter. På grund av tekniska orsaker flyttades materialet årsskiftet 2013/2014 till Västärvets egen webbplats www.vastarvet.se/modernavg.

Att hålla en webbplats aktiv så att den genererar bra besökssiffror har visat sig vara rätt krävande. Arbetet konkurrerar med den tid som också läggs på respektive enhets ordinarie webbplats.

Arbetet med sociala medier, främst Facebook, var inte etablerat för institutioner när Modernavg startade, och det ingick därför inte i planeringen.

Det skall ha utvecklats fruktbara samarbeten mellan olika parter – myndigheter och förvaltningar, föreningar och företag, organisationer och enskilda.

Även om det blivit ett gott gensvar i kontakten med andra organisationer i flera av projekten, så har det stora antalet delprojekt gjort att de enskilda frågorna inte haft så lång kontinuitet. Därmed har det varit svårare att bygga upp långsiktiga relationer, eftersom detta kräver uthållighet liksom att det finns ett ömsesidigt utbyte över längre tid än ett projekt som varar kanske ett eller två år.

Men i några projekt har man kommit längre. Efter krigstidens bebyggelse ledde till en samverkan med Skara kommun, som i sin tur ledde till att guideboken Moderna Skara togs fram. Med Essunga kommun etablerades ett samarbete kring Nossebro, för att

utveckla detta som besöksmål med »retro«-förtecken. Här skedde en byggnadsinventering, hit förlades seminarier Framtiden vi byggde, och här har skett fortsatt platsutvecklingsarbete.

Metoder för de regionala och lokala kulturarvsarbetet har utvecklats.

Fokus har hamnat på frågan om att få fram relevanta kommunala planeringsunderlag, som belyser också frågan om modernare kulturarv. Genomgång av vad som finns i kommunerna idag visar på att behovet är stort. Ett seminarium kring frågan om modernt kulturarvsarbete hade också mycket fokus på kulturmiljöunderlag. Men flera av de frågor kring metodik som det modernare kulturarvet ställer har vi bara snuddat vid.

Genomförandet Organisation

De projektdeltagande organisationerna har bildat en gemensam styrgrupp, med tre till fyra möten per år. Denna har varit värdefull också för vidare diskussioner kring kulturmiljöfrågor. De respektive delprojekten har haft sina egna projektorganisationer.

Det fanns inledningsvis också tankar kring fler organisationsnivåer, med dels en övergripande referensgrupp, och dels ett gemensamt forum för alla delprojekten. Det har dock inte funnits behov av dessa grupper.

*Funktionalistiska balkonger för den moderna solhugrande människan. Lilla Håjumsgatan i Trollhättan.
Foto Rickard Bruzelius*

Resurser

Kulturmiljöanslaget har varit en förutsättning för att driva satsningen framåt. Flertalet av projekten har haft finansiering med kulturmiljöanslaget. Förutsättningarna för detta har förändrats under tiden satsningen har pågått, vilket inte har gynnat möjligheterna till långsiktighet i planeringen. De medverkande institutionerna har lagt egen finansierad arbetstid med omkring 30–50 procent av finansieringsbehovet, med undantag för layout- och tryckkostnader.

Tidplan

Tidplanen var satt till åren 2008 till 2013, men har blivit förlängd in till inledningen av 2015. I realiteten har arbetet med det moderna samhällets kulturarv pågått kontinuerligt sedan 2005, eftersom det i Västra Götaland inte finns någon skarp gräns mellan Det Moderna Samhällets kulturarv och Moderna Västra Götaland.

Tillgängliggörande

Webbpublicering har använts sedan 2008, och alla rapporter och skrifter har kontinuerligt lagts ut i PDF-format. Det fanns också en tanke om att använda webbpublicering direkt i det löpande projektarbetet, det har dock inte gjorts mer än i ett projekt, Fritidslivets miljöer, som publicerades på webben innan rapporten sammanställdes.

En övergripande grafisk profil var avsedd att tas fram för produkter och hemsida. Inledningsvis stötte detta på problem, eftersom det fanns en viss konflikt med de inblandade institutionernas egna grafiska profiler. Men

detta har ändå vuxit fram successivt, och resultatet är bland annat en sammanhållen skriftserie.

Indelning i arbetsfält

Som princip fungerade indelningen i arbetsfält. I praktiken har vi inte kommit lika långt inom alla sex fälten. Tidigt i processen gjordes ett vägval där vi valde att inte lägga tyngdpunkten på arbetslivets miljöer, eftersom det redan sker en del arbete där inom de industrihistoriska nätverk och projekt som redan är och var igång. Vi valde att fokusera på välfärdssamhällets historia och kulturarv, med frågor kring: Hur vi bor, vad vi gör på fritiden, vad som händer med landskapet, hur vi förhåller oss till vårt eget samhälle och vår egen historia.

Ortsutvecklingsmöte i Bohus, hösten 2013, ur protokollet:

*Fråga: "De blå husen i Bohus är fula,
vad kan göras åt det?"*

*Svar: "De blå husen kommer att vara blå,
åtminstone under många år till".*

Bohus centrum, Ale kommun.

Foto Rickard Bruzelius, Västarvet.

Vad tar vi med oss: reflektioner från arbetet

*Vandring i Skaras moderna historia,
med antikvarie Ulf Larsson som guide.
Foto Andreas Hansen,
Västergötlands museum.*

Utifrån erfarenheter i de olika delprojekten har vi formulerat oss kring fyra frågeställningar: *Vad har varit positivt, vad blev mindre bra, vad är viktigt att arbeta vidare med, och vad vi tar med oss i det fortsatta arbetet.*

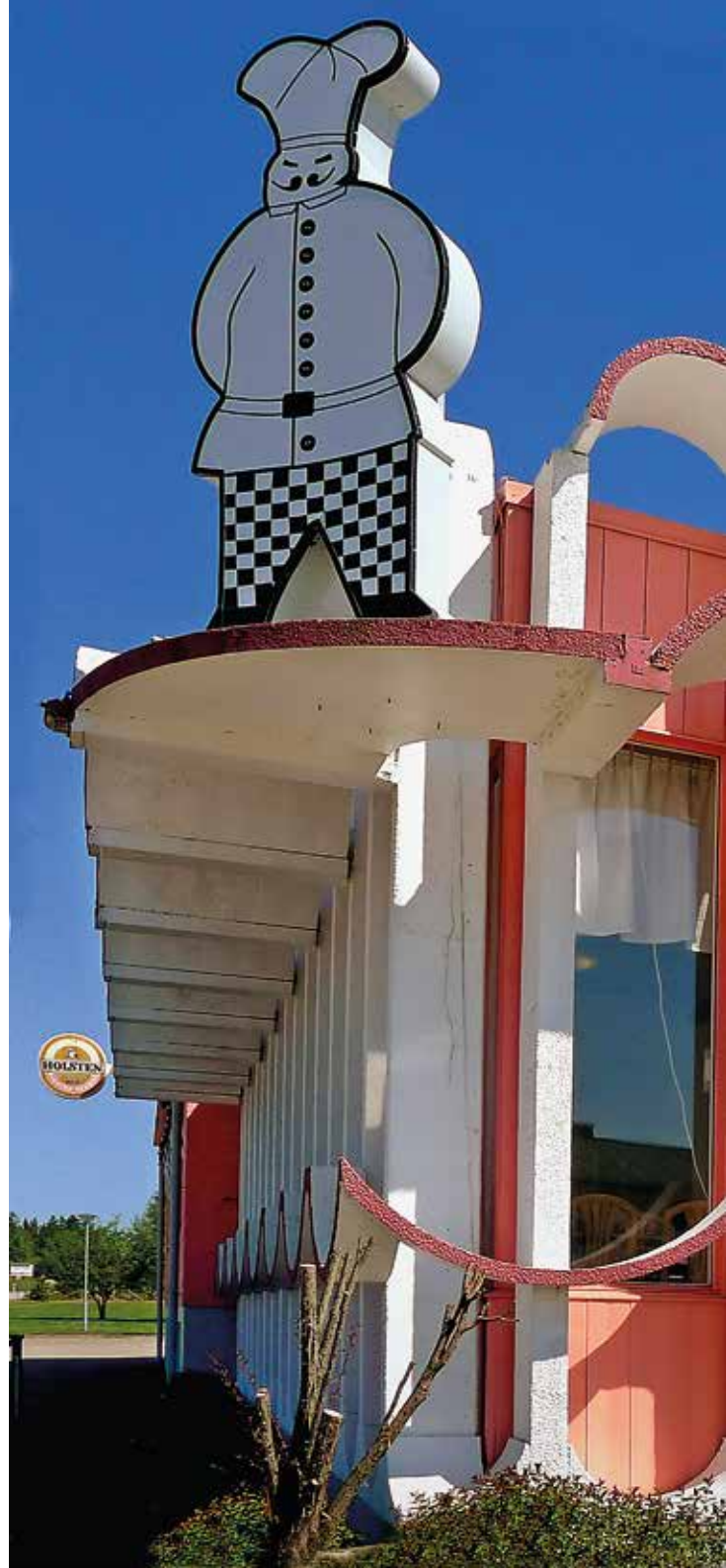
Erfarenheterna har grupperats i sex områden: *Generellt, Kunskapsuppbyggnad, Bevarandearbete, Förmedling, Samverkan med andra parter, Utveckling av arbetssätt.*

Generellt **Positivt**

Den moderna bebyggelsen utgör »hembygd« för dagens medborgare, där man har egna minnen och relationer. Denna tidsperiod berör många människor på ett personligt plan. Vi har åstadkommit en kraftsamling och fokusering inom den löpande kulturmiljövärden på detta, liksom det moderna välfärds- och industrisamhällets historia. Vi har byggt kunskap, spridit information och bjudit in till samtal, som så sakta börjar ge frukt.

Det moderna samhällets kulturarv har blivit betydligt mer etablerat i kulturmiljöarbetet vilket ger en bättre beredskap för diskussioner i bevarandefrågor som rör senare tiders kulturarv. Det moderna kulturarvet är numera med på agendan, och en resa mot nya arbetssätt har påbörjats.

*Futuristisk framtidstro.
Brännebrona värdshus och motell invid E20.
Foto Thomas Carlquist, Västergötlands museum.*

Mindre bra

Baksidan av att ta sig an ett arbetsfält som är så stort, som det moderna samhällets kulturarv, är att man helt enkelt inte hinner med. Hur man än angriper uppgiften, kommer man endast att snudda vid en mindre del. Även om detta var uppenbart redan innan arbetet startade, lyckades vi inte begränsa målsättningar till det som var genomförbart, och vi kom endast att bearbeta en del av det vi föresatte oss. Av sex tänkta arbetsfält har vi bara kunnat gå djupare inom två. Är detta ett problem? Egentligen inte. Man kan sakna det som inte gjorts, men det som gjorts är på inget sätt ofärdigt.

Vilka är de viktigaste frågorna att arbeta vidare med?

Det viktigaste under åren som kommer är att arbetet får fortgå, att det fortsätts arbeta med det moderna samhällets kulturarv som en naturlig del i kulturmiljöarbetet. Att bygga vidare på arbetet med moderna kunskapsunderlag, med kompetensutvecklingen internt inom branschen, och att sedan länka detta till det utåtriktade arbetet, mötet med tjänstemän, politiker och privatpersoner prioriteras.

Vilka erfarenheter tar vi med oss?

En tydlig erfarenhet av arbetet är hur projektorienterade finansieringsmöjligheterna för offentlig kulturmiljöverksamhet är, och att det därmed finns en förväntan

Modern patina, en rostig industriport. Estetiskt tilltalande, men vilket företag vill återanvända lokaler med rostiga portar? Uddevallavarvet, rörverkstaden.

Foto Tomas Brandt, Bohusläns museum.

*Folkhemmets materialkänsla. Stockslycke i Alingsås.
Foto Anni Bergström, Västarvet.*

utifrån på att man efter ett tag går vidare till nästa satsning. Så även i Moderna Västra Götaland. Utifrån arbetsuppgiften har den fleråriga satsningen inte varit för lång, men de sista åren har det varit svårare att lösa finansieringen.

Behovet av en sammanhållande grafisk identitet blev tydlig, det borde vi ha löst fullt ut redan från början. För institutioner med egna grafiska profiler var det i början inte helt enkelt att hitta en gemensam väg, men frågan löstes så småningom.

Den stora positiva erfarenheten vi har med oss är hur långt man ändå kommer när man gemensamt systematiskt arbetar mot ett gemensamt mål. Både i konkreta projektresultat, och i samverkan mellan de engagerade institutionerna.

Kunskapsuppbyggnad

Positivt

Kunskapsuppbyggnaden är ett av de områden där vi kommit längst, och vi har samlat kunskap kring alla de teman vi valt att titta på. Både immateriella och materiella frågor har behandlats. Det har varit ett ganska rättvist perspektiv på småstad/storstad respektive kust/inland. Kännedomen om 1900-talsföreteelserna var baserad på den översiktliga historieskrivningen. Hur det blivit i små och mellanstora orter var dåligt känt. Nu är vi en bit på väg. Vi har inte täckt alla arbetsfält lika mycket, men vi har kommit långt inom vissa områden. Bland annat har vi trängt in i ett område som inte tidigare varit så väl beskrivet på andra håll: Fritidslivets miljöer.

Mindre bra

Det är också uppenbart att det finns många aspekter på det moderna samhället vi inte kunnat penetrera. Vissa kategorier av bebyggelse har vi inte mäktat med att uppmärksamma.

Vi har heller inte på något tydligt sätt speglat det mångkulturella Sverige, vi har inte heller berättat så mycket om »mörk historia«, det som inte är så trevligt men nog så viktigt att bevara minnet av. Vi har heller inte förmått arbeta så mycket med den byggtkniska sidan: Kännedomen om traditionella material och tekniker är fortfarande större än om efterkrigstidens.

Vilka är de viktigaste frågorna att arbeta vidare med?

Det är några spår som är viktigt att arbeta vidare med: Ett är att fortsätta bygga upp en kännedom om de olika kategorierna vi har definierat. Ett annat är att arbeta med att integrera berättelser och minnen från dessa områden, både positiva och negativa i denna kunskapsuppbyggnad. Ett tredje är kunskaper om material, om byggnadsvårdsaspekter och om varsam förnyelse

Vilka erfarenheter tar vi med oss?

Att det tar tid att bearbeta kunskapsfrågor, och att det måste få ta tid.

*Vem ska ta hand om kulturlandskapet i det moderna samhället?
Foto Ulf Larsson, Västarvet.*

Bevarandearbetet **Positivt**

Med delprojektet Moderna Monument har det skapats ett underlag för att kunna vara mer aktiv med byggnadsminnesfrågor än att enbart reagera på inkomna ansökningar om byggnadsminnesförklaring. Även om det inte finns en komplett inventering bakom urvalet, har projektet inneburit en större kännedom om vilka de mest värdefulla objekten kan vara.

I de flesta löpande kontakter med exempelvis kommunala planerare har de tankegångar som förts fram oftast mötts mycket positivt. Det finns en stor beredskap att arbeta med frågor som rör kulturmiljöer från senare decennier. I exempelvis Göteborg blir det efter flera år ett tillägg till bevarandeprogrammet – hade kanske inte hänt utan Moderna Västra Götaland. Det är också positivt att Länsstyrelsen kunnat finansiera kommunala planeringsunderlag.

*Det moderna samhället är ett energislukande samhälle. Lilla Edets kraftverk i Göta Älv.
Foto Rikard Bruzelius, Västarvet.*

Mindre bra

Samtidigt är det uppenbart att det är här den stora bristen finns. Den allra flesta frågor om bevarande hanteras av kommunala samhällsplanerare. De planeringsunderlag som är en förutsättning och beslutsunderlag i kommunal bevarandeariktad planering saknas i stor utsträckning när det gäller det yngre kulturarvet. Vi har inte fått kommunerna att uppdatera sina planeringsunderlag i den utsträckning vi önskat. I vår föresats att »skapa goda förutsättningar för att bevara...1900-talets kulturarv« finns mycket kvar att göra innan man kan säga att det verkligen finns »goda förutsättningar«. Har vi tillräckligt med »driv« och uthållighet för att nå ut? Vet vi vilka kommuner vi särskilt borde satsa på vad gäller informationsinsatser?

Inte heller har vi arbetat systematiskt med ägarna av de stora bestånden av bostadsbebyggelse från efterkrigstiden, ofta kommunala bostadsbolag. Också här finns en stor utmaning framöver.

I detta ligger behovet av att utveckla metoder för hur vi skall jobba med den stora massan av bebyggelse, hur vi väljer ut, hur vi värderar, och hur vi återför kunskapen till den kommunala nivån på ett användbart sätt.

Vilka är de viktigaste frågorna att arbeta vidare med?

När vi analyserade målgrupper identifierade vi kommunala planerare som en av de viktigaste. Att fortsatt arbeta för att den moderna bebyggelsen får »kulturhistorisk« status i samhällsplaneringen är en viktig fråga.

En annan fråga blir att fortsätta komplettera våra kunskaper om traditionella material och metoder med kunskaper om efterkrigstidens byggnadsmaterial. Det behövs både för rådgivning till enskilda husägare som i diskussioner med dem som skall ansvara för upprustningen av den 1960–1970-talsbebyggelse som har stora renoveringsbehov.

Vilka erfarenheter tar vi med oss?

Vi tar med oss erfarenheten av att det finns en mottaglighet för frågan, men att det krävs många års uthållighet att få ett resultat i den kommunala planeringen.

Förmedling

Positivt

Vi har hela tiden publicerat allt vi gjort och därmed gjort det tillgängligt. Vi kom tidigt ut via webben, och nu mot slutet av satsningen blir skriftserien komplett. Vi skapade också en snygg och bra form som grafiskt har hållit ihop projektet.

Konferensen vi ordnade i Nossebro 2011 var lyckad och välbesökt och det verkade som om »modernafrågor« var viktiga för kommunerna.

Mindre bra

Men frågan är hur vi påverkat opinionen. Nådde vi utanför vår egen box? Vi har kanske inte nått ut till den breda allmänheten i så stor utsträckning. Var vi för ängsliga? Är detta en fråga som mest engagerar branschen? En anledning kan vara att man uppfattar 1900-talets kulturarv som för »vardagligt«, och att vi inte nått fram. Det man har runt om kring sig och som

För de yngsta generationerna har världen alltid funnits. Men hur gammal är brandstationen egentligen?

Foto Tomas Brandt, Bohusläns museum.

man själv har upplevt uppfattas kanske inte som särskilt märkvärdigt.

Vilka är de viktigaste frågorna att arbeta vidare med?

Återkomma med aktiviteter som riktar sig till viktiga målgrupper, redan planerade seminariet som återkopplar till Nossebro och Moderna Monument är ett första steg och som gärna följs upp av andra aktiviteter. Vi måste också få ut mer material om det moderna kulturarvet på våra hemsidor.

Vilka erfarenheter tar vi med oss?

Erfarenheten av att driva en webbplats för en satsning som denna var att även om ämnet är angeläget så har

webbplatsen relativt få besökare, och arbetet med att driva den motsvarar inte fullt ut nyttan med det. En tydligare målgruppsanalys hade behövts.

Engagera andra parter i arbetet

Positivt

Upplägget med en mångfald av delprojekt har inneburit att många andra organisationer, kommuner, skola, privatpersoner med mera har engagerats. Flera aktörer finns med i diskussionen om bevarandet, vad vi ska bevara och hur.

Mindre bra

Däremot har det varit svårare att bygga upp långsiktiga samarbeten, detta har vi kanske bara snuddat vid. Man har mötts i det enskilda projektet, där relationerna varit goda, men det har inte utvecklats vidare. Men kanske har det varit överdrivna förhoppningar på långsiktighet? Varför skall en organisation med helt andra syften binda upp sig för ett arbete med det moderna kulturarvet?

Vilka är de viktigaste frågorna att arbeta vidare med?

Det som är angeläget att gå vidare med här är att hitta arbetssätt som på ett djupare plan involverar civilsamhällets olika organisationer (hembygdsrörelsen, byalag, studieförbund...) också i arbetet med det modernare kulturarvet. Man bör också knyta an till dessa frågor i arbete med platsutveckling, utveckling av lokal besöksnäring med mera.

*Moderna Västra Götaland innehåller också berättelsen om en samhällsomvandling där människor flyttar dit jobben finns. Nedlagd fotoaffär i Fritsla.
Foto Karin Lundberg, Västarvet.*

*Kvarteret Vinkelhaken, Grönelundsgatan i Falköping.
Foto Ulf Larsson, Västarvet*

Vilka erfarenheter tar vi med oss?

Om resultat ska uppnås inom detta område måste andra aktörer involveras tidigt. Men det tar tid och kräver uthållighet. Och att vi har frågor som är angelägna. Det sker inte på våra villkor, utan på deras.

Det finns frågor kring medborgardialog och som var viktiga i de tidiga projekten inom »Storstadsprojektet« men som inte riktigt kommit till användning i Moderna Västra Götaland. Kanske därför att vi i viss mån behövt gå tillbaka till nollpunkten och skaffa oss kännedom om det fält vi ska agera inom.

Utveckling av arbetssätt

Positivt

I vilken mån kräver ett modernare kulturarv också ett förändrat arbetssätt? Eller är det den förändrade synen på kulturarv som ställer krav på förändringar i arbetssättet? Under resans gång har det vid flera tillfällen varit bra diskussioner om innebörden av ett modernt kulturarvarbete. Att utveckla arbetssätten är en ständig resa som inte får anses avslutad vid en viss tidpunkt. Med denna satsning har det påbörjats en resa mot nya arbetssätt, nya inställningar. Det moderna kulturarvet är numera med på agendan.

Mindre bra

Samtidigt har inte de vardagliga metoderna för kulturmiljöarbetet kunnat påverkas så mycket som man inledningsvis kanske tänkte. Lagstiftning och andra regelverk är fortfarande desamma, skall gälla för både mer traditionellt kulturarv och för det modernare. Dis-

kussionen kring metoderna kanske har hamnat lite i bakvattnet.

Vilka är de viktigaste frågorna att arbeta vidare med?

Häri ligger en av de stora utmaningarna framöver: De »verktyg« som kulturmiljövården förfogar över fungerar någorlunda väl när objekten dels har väl etablerade värden, som delas av många, och dels har en storlek och en ekonomi som är hanterbar. Det är i praktiken mycket svårare att hantera objekt som kanske är mycket stora (hela bostadsområden eller industrikomplex), och där det dessutom inte det kulturhistoriska värdet är en självklarhet, och där metoder att värdera och dokumentera heller inte är självklara utan är i ständig utveckling. Läger man dessutom in de mer immateriella aspekterna på miljön, minnen förknippade med platser i miljön som helt enkelt inte är hanterbara med kulturmiljövårdens tillgängliga verktyg, så får man en bild av vad som ligger framöver.

Vilka erfarenheter tar vi med oss?

Dialogen mellan akademien och praktiken, det vill säga mellan universitetet och de kulturmiljöaktörerna, har varit viktigt för möjligheten att pendla mellan tillämpning och reflektion, detta måste vi ta med oss in det fortsatta arbetet.

Delprojekten inom respektive arbetsfält

*Terrasshus i Pauli Backe, Lunden, Göteborg.
Foto Anette Lindgren, Göteborgs stadsmuseum.*

*Uddevallavarvet i full verksamhet.
Foto Bohusläns museums arkiv.*

Arbetsfält 1: Arbetslivets miljöer

Dokumentation av Uddevallavarvets äldre del (Kasenområdet)

Bebyggelseinventering och arkivförteckning. Finansiering av Thordénfonden och med kulturmiljöbidrag. Ett av de projekt som låg i skarven mellan tidigare satsningar och Moderna Västra Götaland. Projektet hade en redovisning med ett flertal webbsidor fram till 2013, nypublicering planeras.

Rapport: Spår av ett varvöversikt av källmaterial över verksamheten vid Uddevallavarvet. Bohusläns museums rapport 2007:37

Rapport: Byggnadsinventering av Kasenområdet Varvet 2, Uddevalla socken och kommun. Bohusläns museums rapport 2007:14

*En av fritidslivets många miljöer.
Foto Lars Rydbom, Bohusläns museum.*

Arbetsfält 2: Fritidslivets miljöer

Fritidshus i Göteborgsområdet

Göteborgs stadsmuseum har inventerat fritidshus kring Göteborg, från självbyggen till mer påkostade sommarhus.

Rapport: *Fritidshus Göteborgs kommun 2008 Del 1, södra Göteborg*

Fritidshus Göteborgs kommun 2008 Del 2, norra Göteborg

Fritidshus Göteborgs kommun 2008 Del 3, Hisingen

Fritidshuset – Kulturarv och välfärdssymbol

Fritidshusets historia, baserad på inventering av nio utvalda fritidshusområden i hela länet.

Skrift: *Fritidshuset – kulturarv och välfärdssymbol* (2011)

Folder: *Har du tänkt på att det här är ett kulturarv?* (2010)

Fritidslivets miljöer

Kunskapsöversikt över de olika typer av anläggningar och miljöer som skapats för fritidslivet.

Rapport: *Fritidslivets miljöer* (Bohusläns museums rapport 2011:37)

Skrift: *Fritidslivets miljöer* (2014)

Webbsidor: Första version 2011–2013, från 2014 www.bohuslansmuseum.se/fritidslivetsmiljoer

Företags- och föreningsägda semesterbyar

Kartläggning och historik över företeelsen semesteranläggningar som byggts och drivits av företag och/eller fackföreningar.

Skrift: *Fritid genom arbetet – Företags- och föreningsägda semesterbyar* (2014)

Västkustsommars

Dokumentationsprojekt kring barnkolonier på Västkusten. Projektet inleddes med en grunddokumentation med stöd genom Moderna Samhällets kulturavdelning 2006. År 2008 gjordes en fördjupade dokumentation av Galtarö barnkoloni, och en skrift.

Rapport: *Västkustsommars – Om barns och ungdomars upplevelser och sommarlandskap på västkusten*. Bohusläns museums rapport 2006:62

Skrift: *Västkustsommars – Barnkolonier i Bohuslän under 100 år*. (2008)

Webb: Första version 2008–2013, återpublicerat 2014 under www.bohuslansmuseum.se/fritidslivetsmiljoer

Västsvenska festplatser

Ett projekt som är nära förknippat med Moderna Västra Götaland, dock genomfört 2004–2006. Det är ändå värt att nämnas här, och det är skriften *Kulörta lyktor och dansbiljetter* som fick ge form för de övriga Moderna Västra Götalandsskrifterna. En dokumentation av festplatser i Västra Götalands län. Dokumentationen pågick 2004–2005, skriften kom året efter.

Skrift: *Kulörta lyktor och dansbiljetter – Västsvenska festplatser under 100 år*. 2006.

*Bostadsbebyggelse i Skövde.
Foto Ulf Larsson, Västarvet.*

Arbetsfält 3: Boendets miljöer

Efterkrigstidens bostadsbebyggelse

Inventering av bostadsbebyggelse i Skara, för att belysa stadsutvecklingen i mindre kommuner under efterkrigstiden.

Rapport: Efterkrigstidens bostadsbebyggelse, Rapport från Etapp I

Pilotstudie 2009. Västergötlands museum Byggnads-historisk rapport 2009:14

Skrift: Moderna Skara – en guide till efterkrigstidens bostadsbebyggelse 2010

Arbetsfält 4: Det moderna kulturlandskapet Från odlingslandskap till rekreationslandskap

En undersökning av hur synen på kulturlandskapet förändrats under efterkrigstiden, från ett landskap nödvändigt för försörjningen, till en syn där landskapets estetiska och rekreationsvärden blir de viktiga.

Rapport: *Från odlingslandskap till rekreationslandskap*
Rapport 2010

*Kulturlandskapet blir rekreationslandskap.
Foto Cecilia Ahlsén, Bohusläns museum.*

Arbetsfält 5: Den moderna berättelsen 1900-talet runt husknuten

Pedagogiskt material om 1900-talets historia för skolan, framtaget i samverkan med en skolklass. Med hjälp av den 1900-talshistoria som finns i skolans närhet berättas om välfärdssamhällets historia. Lärarhandledning och elevmaterial i form av »1900-tals-historiebok«.

Skrift: Framtiden vi byggde – grund (Bohusläns museums rapportserie 2009:42)

Skrift: Framtiden vi byggde – lärarhandledning (Bohusläns museums rapportserie 2009:41)

Medborgarrum

Med exemplet Skanstorget i Göteborg prövades ett sätt att fånga upp utvecklingsidéer för ett torg som tappat mycket av sin torgidentitet på grund av alla de p-platser som finns där. Vid ett endagsevenemang, kallat »Platslig hjärt- och lung räddning«, där bland annat soffor placerades ut, förmedlades platsens historia och

*En skolklass har letat efter berättelsen om samhället de lever i.
Foto Tomas Brandt, Bohusläns museum.*

frågor kring platsens identitet idag diskuterades, och utvecklingsförslag togs fram.

Rapport: Projektet Medborgarrum – om stadens offentliga platser: Fallet Skanstorget. Rapport från Göteborgs stadsmuseum 2012.

Arbetsfält 6: Ett modernt kulturarvsarbete

Framtiden vi byggde

Med huvudmålgruppen kommunalt verksamma samhällsplanerare arrangerades i november 2011 seminariet Framtiden vi byggde. Platsen var Nossebro i biografen Stjärnan. Både externa talare, bland annat Göran Willis från »K-spanarna« och från Moderna Västra Götaland. Syftet var att väcka intresset för det moderna kulturarvet hos målgruppen. Utifrån seminariets dokumentation gjordes 2013 inspirationsskriften Framtiden vi byggde.

Skrift: Framtiden vi byggde (2013)

Hus i väst – 1900-talets småhusbyggande

Rådgivningsmaterial kring efterkrigstidsvillor, baserat på dokumentation av villor från respektive epok.

Webb: Hus i väst. Under www.bvn.se 2009–2013, under www.slojdochbyggnadsvard.se 2014.

Moderna monument

Med syfte att få ett underlag för att finna potentiella byggnadsminnen som speglar efterkrigstidens bebyggelse, har projektet Moderna monument drivits 2011–2014.

Skrift: Moderna monument (planeras 2015)

Moderna planeringsunderlag i Göteborg

Startades 2010 med syfte att sammanställa ett kunskapsunderlag rörande bebyggelse i Göteborg perio-

den 1955–75, för att komplettera tidigare bevarandeprogram. Genomfört av Göteborgs stadsmuseum med stöd av en tvärspektoriell arbetsgrupp där Stadsbyggnadskontoret, Park- och naturförvaltningen, Stadsledningskontoret och Länsstyrelsen medverkat. Efter remiss till KF för beslut som innebär utökning av sammanställningen av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg.

Rapport (preliminär titel): Moderna Göteborg – Kulturhistoriskt värdefull Bebyggelse. Ett program för bevarande.

Modernt kulturarv i Trollhättans kulturmiljöprogram

Trollhättans Stad påbörjade under 2013 uppdatering av befintligt kulturmiljöprogram från 1992, med fokus på byggnader och miljöer från perioden 1930–1975. Programmet beräknas antas i kommunfullmäktige under andra hälften av 2015. Arbetet har genomförts av Stadsbyggnadsförvaltningen med stöd från Västarvet och varit delfinansierat med bidrag från Länsstyrelsen.

Rapport (preliminär titel): Kulturmiljöprogram. Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i Trollhättans tätort.

Modernt kulturarvsarbete

Ett arbetsseminarium och ett öppet seminarium, båda arrangerade av Göteborgs universitet, Institutionen för kulturvård. 30 november till 1 december 2010 arrangerades tvådagars arbetsseminariet Ett modernt kulturarvsarbete. Den 7 december 2011 arrangerades det

*Dags att på allvar integrera de modernare objekten i arbetet med städernas kulturmiljöer?
Margretegårdeparken i Uddevalla.
Foto Tomas Brandt, Bohusläns museum.*

öppna heldagsseminariet Modernare kunskapsunderlag Kulturmiljövårdens arbetsformer och utmaningar i kritisk belysning.

Rapport: Modernare kunskapsunderlag – Kulturmiljövårdens arbetsformer och utmaningar i kritisk belysning. Dokumentation från seminarium 7 december 2011.

Nossebro – kulturhistorisk dokumentation och karaktärisering

Bebyggelsedokumentation som underlag för Essunga kommuns översiktsplan och för kommunens arbete med plan- och bygglovshantering

Rapport: Nossebro – kulturhistorisk dokumentation och karaktärisering 2010. Bebyggelsehistorisk rapport från Västergötlands museum 2011:50.

Slutord

Vi ville ta det moderna samhällsprojektet på allvar, därför startade vi Moderna Västra Götaland. Vi tar med oss att det varit möjligt att arbeta gemensamt trots att vi tillhört olika organisationer och hur viktigt det är att överbygga befintliga strukturer.

Vi tar med oss den positiva respons vi fått, både i enskilda delprojekt och på satsningen som helhet. Vi tar med oss att vi kanske inte kom hela vägen men att det gör absolut ingenting, man måste sikta mot stjärnorna för att nå grantopparna.

Men vi tar också med oss skörheten i beroendet av projektmedel, som gör det svårt att arbeta riktigt långsiktigt med en stor fråga. Det ställer än högre krav på sammanhållning mellan de västsvenska kulturmiljöinstitutionerna för att under de år som kommer kunna hålla denna fråga levande.

Tack alla som varit med och gjort detta arbete möjligt! 1900-talshistorien rymmer så otroligt många berättelser att det känns som vi knappt har börjat.

*Reliefer på före detta Domusvaruhuset i Skara.
Foto Ulf Larsson, Västarvet.*

Källor

Tryckta källor

Brandt, Tomas (red.). 2014: Fritidslivets Miljöer. Vänersborg.

Carlsson, Carina (red.). 2013: Framtiden vi byggde. Falun.

Carlsson, Carina 2011: Fritidshuset – kulturarv och välfärdssymbol. Nossebro.

Carlsson, Carina (folder) 2010: Har du tänkt på att det här är ett kulturarv. Vänersborg.

Carlsson, Carina 2006: Kulörta lyktor och dansbiljetter. Nossebro.

Carlsson, Carina och Emanuelsson, Lena 2015: Moderna monument Tryckort (Ännu ej utgiven)

Brandt, Tomas (red.). 2011: 1900-talet runt husknuten – Vår moderna historia – Lärarhandledning. Bohusläns museums rapportserie 2009:41. Nossebro.

Brandt, Tomas (red.). 2011: 1900-talet runt husknuten – Vår moderna historia – Tidsbilder 2030–2010. Bohusläns museums rapportserie 2009:42. Nossebro.

Larsson, Ulf och Molander, Lisa (2010): Moderna Skara – en guide till efterkrigstidens bostadsbebyggelse Nossebro

Jonsson, Lisa och Hansen, Andreas 2008: Västarkustsommars – Barnkolonier i Bohuslän under 100 år. Uddevalla.

Rydbom, Lars 2014: Fritid via arbetet – företags- och föreningsägda semesteranläggningar i Västra Götaland. Vänersborg.

Otryckta källor

Internet

Det moderna samhällets kulturarv program

http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/6325/Varia%202013_60.pdf?sequence=1

Fritidslivets miljöer: Första version 2011–2013, från 2014 www.bohuslansmuseum.se/fritidslivetsmiljoer

Hus i väst. Under www.bvn.se 2009–2013, 2014 – under www.slojdochbyggnadsvard.se.

Storstadens arkitektur och kulturmiljö

<http://raa.se/kulturarvet/modernt-kulturarv/storstadens-arkitektur-och-kulturmiljo/>

<http://www.raa.se/app/uploads/2012/09/Rapporter-från-Riksantikvarieämbetet.pdf>

Västarkustsommars: Första version 2008–2013, återpublicerat 2014 under www.bohuslansmuseum.se/fritidslivetsmiljoer

Rapporter

Andersson, Katarina 2007: Byggnadsinventering av Kasenområdet Varvet 2, Uddevalla socken och kommun. Bohusläns museums rapport 2007:14.

Andersson, Katarina 2008: Sundhammars f d barnkoloni. Kulturhistorisk undersökning av Sundhammars f d barnkoloni. Bohusläns museums rapport 2008:42.

Andersson, Katarina och Jonsson, Lisa: Västkuksommar – Om barns och ungdomars upplevelser och sommarlandskap på västkusten. Bohusläns museums rapport 2006:62.

Bergström, Lars 2011: Nossebro – kulturhistorisk dokumentation och karaktärisering 2010. Bebyggelsehistorisk rapport från Västergötlands museum 2011:50.

Brandt, Tomas 2012: Fritidslivets miljöer Bohusläns museums rapport 2012:37

Gillberg, Daniel 2012: Projektet Medborgarrum – om stadens offentliga platser: Fallet Skanstorget. Rapport från Göteborgs stadsmuseum 2012.

Göteborgs Universitet: Modernare kunskapsunderlag – Kulturmiljövårdens arbetsformer och utmaningar i kritisk belysning. Dokumentation från seminarium 7 december 2011.

Jonsson, Lisa (2007): Spår av ett varv – översikt av källmaterial över verksamheten vid Uddevallavarvet. Bohusläns museums rapport 2007:37.

Larsson, Ulf och Molander, Lisa (2009) Efterkrigstidens bostadsbebyggelse. Västergötlands museum Byggnadshistorisk rapport 2009:14.

Lindholm, Kristina och Odenbring, Marie (2010): Från odlingslandskap till rekreationslandskap. Manus ej i rapportserie

Nordström, Karin och Peter, Sanja 2008:

Fritidshus Göteborgs kommun 2008 Del 1, södra Göteborg

Fritidshus Göteborgs kommun 2008 Del 2, norra Göteborg

Fritidshus Göteborgs kommun 2008 Del 3, Hisingen

*Stolt välver sig takets limträbågar över
den moderna tidens idrottshallar. Vänershof
i Mariestad, länets äldsta kvarvarande moderna
idrottshall från 1939. I skrivande stund är det
osäkert om den får finnas kvar.
Foto Ulf Larsson, Västarvet.*

MODERNA VÄSTRA GÖTALAND

ARBETE FRITID BOENDE LANDSKAP BERÄTTELSE

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

